

Birinci Basamakta Çalışan Sağlık Personelinin Çevre Etiği Farkındalığı ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation of the Relationship Between the Attitude of Health Personnel the First Awareness of Environmental Ethics and Attitudes for Environmental Problems

Müjde KERKEZ¹, Behice ERCİ²

ÖZ

Bu araştırma, birinci basamakta çalışan sağlık personelinin çevre etiği farkındalığı ve çevre sorunlarına yönelik tutum düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Tanımlayıcı-ilişki arayıcı tipte yapılan araştırmanın verileri Temmuz-Ağustos 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmanın evrenini, Malatya aile sağlığı merkezlerinde görev yapan 166 sağlık personeli oluşturmuştur. Çalışmaya katılmayı kabul eden ve araştırmanın yapıldığı tarihlerde aile sağlığı merkezlerinde olan 89 sağlık personeli çalışmayadahi edilmiştir. Araştırmanın verileri anket formu, çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeği ve çevre etiği farkındalık ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Veriler sayı, frekans, ortalama, yüzde dağılımları, Kruskal-Wallis varyans analizi, Mann Whitney U testi ve korelasyon analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın yapılabilmesi için etik kurul izni alınmıştır.

Sağlık personellerinin %93,3'ü kadın, %52,8'i lisans mezunu, %68,5'inin çevre ile ilgili hizmet içi eğitim almadığı saptanmıştır. Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutumu ile çevre etiği farkındalığı arasında pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeği ortalaması 68,60±6,35 ve çevre etiği farkındalık ölçeğine yönelik ortalaması 106,71±13,06 olduğu belirlenmiştir. Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinden elde edilen toplam puan hizmet yılı değişkenine göre anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05).

Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutumu düzeyleri arttıkça çevre etiği farkındalığının da arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Sağlık Personeli, Çevre Etiği.

ABSTRACT

This research was carried out to determine the relationship between environmental ethics awareness and attitudes towards environmental problems of health personnel working in primary care.

The data of the descriptive-relationship-seeking study were collected between July and August 2020. The population of the study consisted of 166 health personnel working in Malatya family health centers. 89 health personnel who agreed to participate in the study and were in family health centers at the time of the study were included in the study. The data of the research were collected with a questionnaire, an attitude scale towards environmental problems and an environmental ethics awareness scale. Kolmogorov-Smirnov test was performed to determine the conformity of the data with normal distribution. Data were evaluated using number, frequency, mean, percentage distributions, Kruskal-Wallis analysis of variance, Mann Whitney U test and correlation analysis. Ethics committee approval was obtained to conduct the study.

It was determined that 93.3% of the health personnel were women, 52.8% had a bachelor's degree, 68.5% did not receive in-service training on the environment. A positive relationship was found between the attitude of health personnel towards environmental problems and awareness of environmental ethics. It was determined that the mean of the health personnel's attitude scale towards environmental problems was 68.60±6.35 and the mean of the environmental ethics awareness scale was 106.71±13.06. A significant difference was found according to the total score obtained from the health personnel's attitude scale towards environmental problems according to the variable of years of service (p<0.05).

It was determined that the awareness of environmental ethics increased as the level of attitudes of health personnel towards environmental problems increased.

Keywords: Environment Problems, Healthcare Professional, Environmental Ethics.

¹ Öğretim görevlisi, Müjde KERKEZ, Halk Sağlığı Hemşireliği, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, mujjde@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-6968-9454

² Prof. Dr. Behice ERCİ, Halk Sağlığı Hemşireliği, İnönü Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, behice.erci@inonu.edu.tr, ORCID No: 1365-2648-2003-0025

GİRİŞ

Sağlığın önemli bir belirleyicisi olan “çevre” toplumun ve bireyin fiziksel, sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik yaşamını etkileyen tüm etmenler olarak tanımlanabilir (1). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) çevre sağlığını “yaşam kalitesi dahil olmak üzere çevredeki insan sağlığını etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik, sosyal ve psikososyal faktörleri kapsar” şeklinde tanımlamıştır (2). Doğa ve insan arasındaki ilişkinin sonucu olarak yansıyan ekolojik dengenin bozulması olgusu birçok çevre sorunlarına neden olmuş ve insan sağlığını tehdit edecek düzeye ulaşmıştır (3). Sürdürülebilir Kalkınma Planlarından (2030 yılı) ekosistemin korunması son yıllarda üzerinde durulan bir konudur (4). Sağlık, çevre ve insan arasındaki olumsuz etkileşime neden olan davranışların temelinde tutumlar ve etik anlayışlar yatmaktadır. Bireylerin çevresiyle olan ilişkisini anlatan çevre okuryazarlığı, bireyin çevre sorununa yönelik bilgi, tutum ve beceri ile karar alma motivasyonuna sahip olma amacını güder (5). Çevreye yönelik olumlu davranışların kazandırılmasında çevre etiği eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır.

İnsan sağlığı, çevrenin sağlığına bağlıdır. Günümüzde çevre sorunları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Toplumun sağlığını önemli ölçüde tehdit eden bu sorunlar, tüm sağlık çalışanlarının özellikle de hemşirelerin, çevreye karşı daha duyarlı olmasını gerektirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)de çevrenin insan sağlığı üzerinde belirleyici bir role sahip olduğunu ve çevredeki değişimlerin veya dönüşümlerin ciddi sağlık sorunlarına neden olduğunu açıklamıştır. Bireylerin sağlığını küresel düzeyde tehdit eden en önemli sorunlar; ozon tabakasının incilmesi, tıbbi atıklar, enerji krizi, kimyasal maddeler, küresel ısınma, ormanların yok olması, çölleşme, silahların yaygın kullanımı ve hızlı nüfus artışı olarak sıralanabilir. Ayrıca küreselleşme sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler ve iklim değişikliği de çevre ile ilgili sorunların daha da çok artmasına ve bireylerin sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (6).

Çevre sağlığının birey üzerinde olumsuz etkilerini açıklayan ilk çalışmalar özellikle Florence Nightingale ve Lillian Wald gibi hemşire kuramcılar tarafından ele alınmış ve çevresel faktörlerin (gıda, hava ve su kalitesi, sanitasyon, atıklar vb.) sağlık üzerindeki etkisinin kontrol altına alınmasında, hemşirelik rollerinin önemine dikkat çekmişlerdir (7). Çevrenin hemşirelik üzerinde önemini ilk fark eden Florence Nightingale, fiziksel çevrenin önemini vurgulamış ve sağlığın desteklenmesinde çevreyi kontrol edilebilecek bir araç olarak görmüştür (8).Nightingale’den sonra birçok hemşire kuramcı da çevrenin sağlık üzerindeki önemini vurgulamıştır. Doğa ve çevre ile işbirliği kurmak, holistik hemşirelik bakımının temelini oluşturmuştur. Hemşirelik mesleği başta olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının amacı bireyi çevresi ile uyumunu sağlamak ve daha mükemmel duruma getirmektir. (9-11).

Çevre sorunlarının bireyler tarafından görünür duruma gelmesi ile birlikte çevre etiği kavramı ortaya çıkmıştır (12). Leopold’a göre çevre etiğinde önemli unsur değer kavramıdır. Ona göre insanlar çevreyi kendilerinin gerçekleştirdikleri yer olarak görürler ve bu durumdan haz alırlar. Bundan dolayı çevrenin korunması insanların yaşam kalitesinin artmasına hizmet etmektedir (13,14). Çevre etiğinin toplumda kabul görmesinin en uygun yolu ise çevre konusunda bireylerin eğitilmesidir. Eğitimin sağlanabilmesi için ise hizmet veren sağlık personellerinin çevre etiği farkındalıklarının olması gerekir. Böylece etik farkındalığa sahip olan sağlık çalışanları, çevresel sorunların azaltılmasında halkın eğitilmesine katkı sunabilir.

Çevre ilgili sorunların temelinde bir diğer nokta ise, çevre konusuna ilişkin ilginin, tutumun ve farkındalığın düşük olması yer almaktadır (15). Aynı zamanda çevreye yönelik bütün sorunlar, bu konulara önem vermeyen insan davranışından kaynaklanmaktadır. İnsanlar kendilerini doğrudan etkilemediğini düşündükleri olaylara karşı duyarsız kalır ve bu da

sorunların devamına yol açar. Bunun yanı sıra bireylerin tutumları da yaşamlarına yön vermede, ilgilerini ve ihtiyaçlarını belirlemede kuşkusuz önemli yer tutmaktadır (16). Çevreye karşı olumsuz tutuma sahip bireyler, çevre sorunlarına duyarlı kalır ve çevreye yönelik sorun yaratmaya devam ederler. Literatürde, bireylerin çevre ve çevre sorunlarına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesinin, çevre sorunları ile başa çıkmanın ön şartlarından biri olduğu bildirilmektedir (17,18). Koruyucu sağlık hizmetlerinde görev yapan sağlık personelleri halkın eğitiminde en kilit noktadadır. Böylece sağlık personellerinin çevreye karşı tutumları ve etik anlayışları, çevreyi korumada ve çevre

sorunlarının önlenmesinde hayati öneme sahip olduğu görülmektedir (19,20).

Çevre, çevre sağlığı ve danışmanlığı koruyucu sağlık hizmetlerinin içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, çevre ile ilgili hizmetleri götürecek olan birinci basamakta çalışan personellerin çevreye ilişkin duyarlılıklarının artırılması son derece önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, birinci basamakta çalışan sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutumu ile çevre etiği farkındalıkları arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, birinci basamakta çalışan sağlık personellerinin çevre etiği farkındalıkları ve çevre sorunlarına yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tanımlayıcı-ilişki arayıcı tasarım olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, bir ildeki aile sağlığı merkezlerinde görev yapan sağlık personelleri oluşturmuştur. Aile sağlığı merkezlerinde toplam 166 sağlık personeli (93 ebe, 53 hemşire, 21 diğer sağlık personeli) görev yapmaktadır. Örneklem seçimine gidilmeyerek evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 39 ebe, 40 hemşire ve 10 yardımcı sağlık personeli ile çalışma tamamlanmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen sağlık personelleri araştırma dışı bırakılmıştır. Örneklem grubu araştırmanın %54'ini oluşturmaktadır.

Verileri Toplama Araçları

Sağlık personellerine ait tanıtıcı özellikler soru formu, Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği ve Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır.

Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği

Güven (2013) tarafından geliştirilmiş olan 'Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği' kullanılmıştır (21). Ölçek, Bloom Taksonomisindeki duyuşsal alan basamakları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Taksonomide yer alan duyuşsal alan basamaklarından 'Alma' boyutu; belirli bir nesne, fikir ya da uyarıcının farkına varmak düzeyidir. Tepkide bulunma boyutu; önem vermek, okumak, yazmak, ilgilenmek ve istekli olmak düzeyidir. Değer verme boyutu; tercih etmek, kabullenmek, inanç ve tutum kazanmak, tutarlı olmak düzeyidir. Örgütlenme boyutu; farklı değerleri bir araya getirmek, analiz ve sentez düzeyidir. Kişilik haline getirme boyutu; benimsediği değerlerde tutarlı olmak ve karakter haline dönüştürmek düzeyidir. Ölçek çevre sorunlarının tamamını kapsayacak şekilde, 5 alt boyut (Alma, Tepkide Bulunma, Değer Verme, Örgütlenme, Kişilik Haline Getirme) ve 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geneli için Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0,880'dir. Katılımcıların ölçekte yer alan olumlu maddelere verdikleri "katılıyorum" şeklindeki yanıtlara 2 puan, olumsuz maddelere verdikleri "katılmıyorum" şeklindeki yanıtlara 0 puan ve "fikrim yok" yanıtlarına ise 1 puan verilir. Olumsuz maddelerde ise bu puanlama ters şekilde yapılır. Ayrıca 5, 6, 7,

13, 15, 16, 26, 27, 29, 31, 34, 41, 43 ve 44. maddeler ters maddelerdir. Ölçekten elde edilen verilerin değerlendirilmesinde alınan ortalama puanlar dikkate alınmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça çevre sorunlarına yönelik tutumun iyileştiği görülmektedir. Çalışmamızda ölçeğin geneli için Cronbach's Alfa güvenilirlik kat sayısı 0,670'dir. Çalışmamızda ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach's Alfa güvenilirlik kat sayıları Alma 0,570, Tepkide bulunma 0,640, Değer verme 0,620, Örgütlenme 0,610, Kişilik haline getirme 0,630 olarak hesaplanmıştır (21).

Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği

Özer ve Keleş (2016) tarafından geliştirilmiş olan 'Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği' kullanılmıştır (22). Ölçek çevre etiği farkındalığının tamamını kapsayacak şekilde 4 alt boyut (çevre etiğinin tanımı, çevre etiğinin amacı, çevre etiğinin ortaya çıkış nedenleri, çevre etiğine yönelik alınacak önlemler) ve 23 maddeden oluşmaktadır. Çevre etiği tanımı boyutunda, yaşanabilir bir çevrede yaşamın önemli olduğu ve doğanın dengesi ile yaşam koşullarından bahsedilmektedir. Çevre etiğine yönelik önlemler boyutunda, belirli hukuk ve ahlaksal kuralların çevreye karşı olumsuz davranışları sınırlaması gerektiği, her türlü doğal kaynağın bu kurallar çerçevesinde tüketilmesi gerektiği ve çevreyi korumanın ahlaksal bir boyut olduğu belirtilmiştir. Çevre etiğinin ortaya çıkış nedenleri boyutunda, insanların gereksiz sömürüden vazgeçmesi gerektiği, kalkınmanın doğayı korumakla mümkün olmasından bahsedilmiştir. Çevre etiğinin amacı boyutunda, ekolojik denge ile insanın geleceği arasındaki ilişki den bahsedilmiştir. Ölçeğin geneli için Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı 0,950'dir. Ölçekteki maddeler, katılımcıların her maddeye ilişkin görüşlerini 1 (Hiç katılmıyorum), 2 (Katılmıyorum), 3 (Kararsızım), 4 (Katılıyorum) ile 5 (Tamamen katılıyorum) aralığında değerlendirmesi gerekmektedir. Ölçekten elde edilen verilerin değerlendirilmesinde alınan ortalama puanlar dikkate alınmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça çevre etiği farkındalığının arttığı

görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach's Alfa katsayıları Çevre Etiğinin Tanımı 0,920, Çevre Etiğinin Amacı 0,670, Çevre Etiğinin Ortaya Çıkış Nedenleri 0,820 ve Çevre Etiğine Yönelik Alınacak Önlemler 0,900'dir. Çalışmamızda ölçeğin geneli için Cronbach's Alfa 0,960'dır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach's Alfa kat sayıları Çevre etiğinin tanımı 0,930, Çevre etiğinin amacı 0,960, çevre etiğinin ortaya çıkış nedenleri 0,830, çevre etiğine yönelik alınacak önlemler 0,900 olarak bulunmuştur (22).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Temmuz-Ağustos 2020 tarihleri arasında, aile sağlığı merkezlerinde araştırmacılar tarafından, araştırmaya dahil olma kriterlerine uygun sağlık personelleri ile yüz yüze görüşme tekniği ile toplandı. Bir sağlık personeli ile görüşme ortalama 30 dakika sürdü.

Dahil Edilme Kriterleri

- Araştırmanın yapıldığı tarihte aile sağlığı merkezinde olan,
- Çalışmaya katılmayı kabul eden tüm sağlık personelleri dahil edilmiştir.

Araştırmanın Değişkenleri

Sağlık personellerine ait sosyo-demografik özellikler, çevre etiği bağımsız değişkeni, çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeği ise araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturmuştur.

Veri analizi

Verilerin analizi SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Analizden önce verilerin normal dağılıma uygunluğunu belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Normal dağılıma uymayan verilerin değerlendirilmesinde sayı, frekans, ortalama yüzde dağılımları ve parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis varyans analizi ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır. Ölçekler arasında ilişkiyi değerlendirmek için Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık seviyesi olarak $p < 0,05$ kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma için İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulu'ndan (03.03.2020–Karar No: 2020/494) ve Malatya il Sağlık Müdürlüğü'nden yazılı izinler (Karar No: 16.06.2020-14:00) alınmıştır. Yanıtların gönüllü olarak verilmesi gerektiğinden araştırmaya katılacak bireylerin çalışmaya katılıp katılmamakta özgür oldukları açıklanmış ve anketlerin uygulanması için sağlık personellerinden sözlü izin alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma bir il merkezinde çalışan sağlık personelleri ile sınırlıdır. Ayrıca aile sağlığı merkezlerindeki yoğun çalışma koşulları nedeniyle katılım sayısı sınırlı kalmıştır.

Teşekkür/Destekleyen Kuruluş

Çalışma sürecinde araştırmamıza katılan sağlık personellerine özveri ve yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların %93,3'ü kadın, %52,8'i lisans mezunu, %44,9'u hemşire ve %31,5'inin meslekte 10-14 yıl arası çalıştığı belirlenmiştir. Çevre ile ilgili %64,0'ının okul eğitiminde ders aldığı, %68,5'inin

hizmet içi eğitimlere katılmadığı, %97,8'inin herhangi bir kuruluşa üye olmadığı ve %50,6'sının evcil hayvana sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Sağlık Personelleri Tanıtıcı Özellikler

Özellikler	SAYI	%
Cinsiyet		
Kadın	83	93,3
Erkek	6	6,7
Eğitim düzeyi		
Ön Lisans	21	23,6
Lisans	47	52,8
Sağlık meslek lisesi	15	16,9
Yüksek lisans	6	6,7
Doktora	-	-
Meslekteki hizmet yılınız		
0-4 yıl	13	14,6
5-9 yıl	23	25,8
10-14 yıl	28	31,5
15 yıl ve üzeri	25	28,1
Mezun olduğunuz program		
Hemşire	40	44,9
Ebe	39	43,8
Laboratuvar ve veterinerlik	7	7,9
İlk ve acil yardım	3	3,4
Okul eğitiminde çevre ile ilgili dersler alma durumu		
Evet	57	64,0
Hayır	32	36,0
Çevre ile ilgili hizmet içi eğitime katılma durumu		
Evet	28	31,5
Hayır	61	68,5
Çevre ile ilgili kuruluşa üye olma durumu		
Evet	2	2,2
Hayır	87	97,8
Evcil hayvana sahip olma durumu		
Evet	44	49,4
Hayır	45	50,6
Toplam	89	100,0

#: Yüzde

Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanlarının ortalaması 68,60±6,35 olarak saptanmıştır. Çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinden alınabilecek maksimum puanın 82, minimum puanın 54 olduğu görülmektedir. Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutumlarının yüksek olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Sağlık personellerinin çevre etiği farkındalık ölçeğinden elde edilen puanların ortalaması 106,71±13,06 olarak saptanmıştır. Çevre etiği farkındalık ölçeğinden alınabilecek maksimum puanın 115, minimum puanın 23 olduğu görülmektedir. Sağlık personellerinin çevre etiği farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2. Sağlık Personellerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği ve Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği Puan Ortalamalarının Dağılımı

	N	Min.	Max.	\bar{x}	SS
ÇSTÖ*TOPLAM	89	54	82	68,60	6,35
Alma	89	9	16	13,16	1,90
Tepkide bulunma	89	21	34	29,71	3,08
Değer verme	89	2	8	5,60	1,15
Örgütlenme	89	8	18	12,46	2,65
Kişilik haline getirme	89	3	10	7,65	1,59
ÇEFÖ** TOPLAM	89	23			
Çevre etiğinin tanımı	89	7	35	33,11	4,09
Çevre etiğinin amacı	89	3	15	14,33	1,78
Çevre etiğinin ortaya çıkış nedenleri	89	5	25	22,70	3,23
Çevre etiğine karşı alınabilecek önlemler	89	8	40	36,56	4,94

*: Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği; **: Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği; \bar{X} : Aritmetik ortalama; SS: Standart sapma

Sağlık personellerinin çevre etiği farkındalık ölçeğinden ve çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinden elde edilen toplam

puanlar arasında pozitif yönde ($r=0,271$, $p=0,027$) ilişki saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. ÇSYTÖ ve ÇEFÖ Toplam ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Dağılımı

ALT BOYUTLAR		Alma	Tepkide bulunma	Değer verme	Örgütlenme	Kişilik haline getirme	ÇSYTÖ*** TOPLAM
ÇEFÖ****TOPLAM	r	,009	,229*	-,067	-,057	,027	,271*
	p	,933	,031	,945	,599	,800	,027
Çevre etiğinin tanımı	r	-,075	,122	-,223*	,038	,062	-,001
	p	,485	,254	,036	,720	,565	,990
Çevre etiğinin amacı	r	,278*	,200	,002	,238*	,041	,179
	p	,015	,061	,983	,025	,703	,093
Çevre etiğinin ortaya çıkış nedenleri	r	,046	,295**	,081	-,047	,037	,115
	p	,668	,005	,451	,662	,731	,285
Çevre etiğine karşı alınabilecek önlemler	r	,024	,196	,124	-,039	,033	,089
	p	,823	,066	,249	,715	,758	,405

*:Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır. **: Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır. ***: Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği; ****: Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği

Sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinden elde edilen toplam puan hizmet yılı değişkenine göre anlamlı fark

bulunmuştur ($p<0,05$). Ölçeğin boyutlarına göre incelendiğinde; Alma, Tepkide Bulunma ve Kişilik Haline Getirme boyutunda hizmet

yılı durumuna göre anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Sağlık Personellerinin Hizmet Yıllarına Göre Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Puanları Arasındaki Korelasyon Dağılımı

		ALT BOYUTLAR					ÇSYTÖ*** TOPLAM
		Alma	Tepkide bulunma	Değer verme	Örgütlenme	Kişilik haline getirme	
Meslekteki Hizmet Yılı	rho	,296**	,223*	,136	,077	,289**	,319**
	p	,005	,035	,202	,472	,006	

*:Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır. **:Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır. ***: Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği

Farkın hangi grup lehine olduğunu belirlemek için yapılan ileri analiz sonuçları incelendiğinde (Alma boyutunda, 5-9 yıl ile 0-4 yıl hizmet sürelerine sahip personeller arasında; Tepkide Bulunma boyutunda, 15+

Yıl ile 0-4 Yıl hizmet süresine sahip personeller arasında; Kişilik Haline Getirme boyutunda ise 10-14 Yıl ile 5-9 Yıl hizmet sürelerine sahip arasında hizmet süresi fazla olan gruplar lehine anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Sağlık Personellerinin Hizmet Yıllarına Göre Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Sonuçlar

	Hizmet Yılı	N	*Sıra Ortalaması	SS	X ²	p	Test**
ÇSYTÖ*** TOPLAM	0-4 yıl	13	29,31	3	10,40	,015	3>1 4>2
	5-9 yıl	23	37,89				
	10-14 yıl	28	51,45				
	15 yıl +	25	52,48				
Alma	0-4 yıl	13	35,58	3	8,82	,032	3>1 4>2
	5-9 yıl	23	35,28				
	10-14 yıl	28	50,02				
	15 yıl +	25	53,22				
Tepkide bulunma	0-4 yıl	13	38,46	3	7,81	,050	3>1 4>2
	5-9 yıl	23	34,67				
	10-14 yıl	28	52,77				
	15 yıl +	25	49,20				
Değer verme	0-4 yıl	13	42,54	3	3,42	,331	
	5-9 yıl	23	37,72				
	10-14 yıl	28	49,77				
	15 yıl +	25	47,64				
Örgütlenme	0-4 yıl	13	36,73	3	1,62	,654	
	5-9 yıl	23	47,20				
	10-14 yıl	28	45,77				
	15 yıl +	25	46,42				
Kişilik haline getirme	0-4 yıl	13	26,77	3	9,32	,025	4>1 3>2
	5-9 yıl	23	43,80				
	10-14 yıl	28	47,64				
	15 yıl +	25	52,62				

P<0.05; p < 0.05, 1: 0-4 yıl, 2: 5-9 yıl, 3: 10-14 yıl, 4: 15+ yıl hizmet süresi, *: Kruskal Wallis varyans analizi; **: Mann Whitney U testi, ***: Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği, SS: Standart sapma

Çalışmamızda sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum puanlarının yüksek olmasına rağmen herhangi bir çevre

kuruluşuna üye olmadığı saptanmıştır. Konuya ilişkin literatür incelendiğinde, Okuroğlu'nun (2012) çalışmasında hemşirelik

öğrencilerinin çevre merkezli tutum puanlarının yüksek olmasına karşın herhangi bir çevre kuruluşuna üye olmamasının düşündürücü olduğunu saptamıştır (3). Işıldar'ın (2008) ve Şenyurt'un (2011) çalışmasında da öğrencilerin çevreci yaklaşım puanlarının yüksek olmasına karşın çevreci davranış puanlarının düşük olması bu bulguyu destekler niteliktedir (23,24) Bu bulgular sağlık personellerinin çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olmasına karşın çevreyi korumaya yönelik etkinliklere katılmadığı sonucunu gösterebilir. Diğer taraftan çevreye yönelik olumlu tutuma sahip bireylerin çevre ile ilgili konulara daha duyarlı olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (25-27).

Çalışmamızda sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Tunç'un (2015) çalışmasında Fen Bilgisi öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının orta düzeyde olduğu saptanmıştır (29). Yeşilyurt ve ark.'nın (2013) çalışmasında ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin bireysel sorumluluklarının farkında olarak çevreye yönelik genel tutum sergilemeleri arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (34). Sönmez'in (2019) çalışmasında da farklı akademik alanlarda okuyan öğrencilerden, hemşirelik bölümü öğrencilerinin $88,01 \pm 11,11$ ortalama ile en yüksek çevre tutum puanına sahip olduklarını saptanmıştır (14). Okuroğlu'nun (2012) çalışmasında hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır (3). Şenyurt ve ark.'nın (2011) çalışmalarında da en yüksek çevre tutum puanının ($85,3 \pm 11,6$) sağlık bilimlerinde okuyan öğrencilere ait olduğu saptanmıştır (24). Çalışma bulgularımız literatürü destekler niteliktedir. Bu sonuç sağlık personellerinin sağlığın geliştirilmesinde çevre sorunlarına duyarlı olduklarını gösterebilir. Elde edilen bir diğer bulgu, sağlık personellerinin çevre etiği farkındalığının yüksek olduğu görülmüştür.. Sungur'un (2017) çalışmasında, yükseköğretim öğrencilerinin sınıf ve eğitim düzeylerinin artmasının çevre etiği tutumlarını pozitif yönde arttırdığı saptanmıştır (13). Sönmez'in (2019)

çalışmasında da yükseköğretim öğrencilerinin çevre etiği farkındalık düzeylerinde sınıf düzeyinin etkisinin olduğu saptanmıştır (14). Çalışma sonuçları literatür ile benzerlik göstermektedir. Çevre sorunlarına yönelik tutum, bireylerin tutumların doğal dünyanın korunması için nasıl olması gerektiği ile ilgilendir. Bireylerin çevreye karşı olumlu tutumlar geliştirerek bu tutumları davranışlarda göstermesini bekler (31). Çevre etiği farkındalığı ise bireylerin davranışlarını etik normlar çerçevesinde yönetmesini sağlar. Ayrıca etik normların ne olduğu, kime karşı olduğu, insanların sorumluluklarının ne olduğu ve bu sorumluluklarını nasıl davranışa dönüştürdüğünü açıklamaya çalışır. Sağlık personellerinin uygulamalarında etik ilkelere sahip oldukları varsayılabilir. Çalışmamızda çevre sorunlarına yönelik tutumları ile çevre etiği farkındalığı ile arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuç sağlık personellerinin çevre sorunlarına yönelik tutum düzeyi arttıkça çevre etiği farkındalıklarının da arttığını gösterebilir. Coğrafya öğretmenlerinin çevresel tutum ile olumlu çevre davranışları arasında ilişkiyi inceleyen Domka'nın (2004) çalışmasında, öğretmenlerin çevresel tutum ile olumlu çevre davranışları arasında pozitif yönde ilişki olduğunu saptanmıştır (28). Tunç'un (2015) çalışmasında öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye yönelik tutumları ile çevre etik yaklaşımlarını incelemiş ve ikisi arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır (29).

Sağlık personellerinin meslekteki hizmet yılı ile çevre sorunlarına yönelik tutum arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yeşilyurt ve ark.'nın (2013) çalışmalarında öğretmenlerin 5 yıl üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin daha az kıdemli öğretmenler göre çevreye karşı olumlu tutum ve davranış sergiledikleri saptanmıştır (34). Buhan'ın (2006) çalışmasında okul öncesinde görev yapan, 5-10 yıl arasında kıdeme sahip olan öğretmenlerin çevreye karşı pozitif tutum ve değer yargılarının oluşmasında daha az meslek yılına sahip öğretmenlere göre anlamlı farkın olduğu saptanmıştır (36). Ahi ve ark.'nın (2015) çalışmalarında da

ilkokullarda görev yapan 1-5 yıllık hizmete sahip olan öğretmenlerin, 26 yıl ve üstü hizmete sahip öğretmenlere; 16-20 yıllık öğretmenlerin de 26yıl ve üstü hizmeti olan öğretmenlere göre daha yüksek olumlu tutum

sergiledikleri saptanmıştır (32). Çalışma sonuçları literatür ile benzer sonuçlar içermektedir. Bu sonuçlar bize meslekteki hizmeti yılının olaylara ilişkin bakış açısını ve farkındalığı arttırdığını gösterebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Bu araştırmanın sonunda sağlık personellerinin; yarısından fazlasının çevre ile ilgili hizmet içi eğitimlere katılmadığı tespit edilmiştir.
- Hizmet yılı arttıkça çevre sorunlarına yönelik tutumun arttığı saptanmıştır.
- Çevre sorunlarına yönelik tutumun ve çevre etiği farkındalığının yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Çevre sorunlarına yönelik tutumu düzeyleri arttıkça çevre etiği farkındalığının da arttığı saptanmıştır.
- Sağlık personellerinin meslekteki hizmet yılına bakılmaksızın çevre bilincinin

geliştirilmesi için çevre ile ilgili kurumlarla işbirliği yapılarak aktif katılımlı projeler, inceleme gezileri, doğa yürüyüşü vb. etkinlikler yapılabilir. Ayrıca, halkla iç içe ve yakın temas halinde koruyucu sağlık personellerinin hizmeti içi çevre eğitimlerine aktif katılımları sağlanabilir. Gelecek çalışmalar için sağlık personellerine verilen eğitimin çevre etiği farkındalıklarına ve çevre sorunlarına yönelik algılarına etkisinin incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Ünver, S., Avcıbaşı M.İ., Özkan, K.Z. (2015). Üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin çevre tutumu ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(4), 282-286.
2. WHO Global strategy on health, environment and climate and well being sustainably thorough healthy. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331959/9789240000377-eng.pdf?ua=1>.
3. Okuroğlu, K.G. (2012). Hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına etkisi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 3(14), 27-38.
4. Ari, I., Yılmaz, R.F., Ustunisik, B., Rahmanlar, M., Altınsoy, S., Yılmaz, S.A. et al. (2019). Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu. Ankara; AvailableFrom: https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/03/surdurulebilir-kalkinma-amaclari-degerlendirme-raporu_13_12_2019-web.pdf.
5. Karatekin, K., Aksoy, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal Of Turkish Studies*, 7(1), 1423-38.
6. Pfefferle, S.G., Weinberg, B. (2008). Cnas making meaning of direct care. *Quality Health Research*, 18(7): 952-961. doi:10.1177/1049732308318031.
7. American Nurses Association. congress on nursing practice and economics (U.S.). (2007). ANA's principles of environmental health for nursing practice with implementation strategies. anapublic, 52 p.
8. Erer, M., Akbaş, M., Yıldırım, G. (2017). Hemşirelik sürecinin evrimsel gelişimi ve hemşirelik süreci. *Lokman Hekim Dergisi*, 7(1), 1-5.
9. Oskay, Ü., Büyükyılmaz, F., Baydın, N.Ü., Karaman, A., Yılmaz, B., Akyüz, F. (2017). Uluslararası hemşireler birliği teması'na genel bakış. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(1), 69-78.
10. Berberoğlu, O.E., Uygun, S. (2012). Çevre farkındalığı-çevre tutumu arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile sınanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 459-473.
11. Bahar, Z., Aydoğdu, N.G. (2015). Çevre, sağlık, araştırma ve hemşirelik. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(2), 119-22.
12. Özdemir, O. (2016). Ekolojik okuryazarlık ve çevre eğitimi. Pegem Akademi, Ankara. 132s.
13. Sungur, S.A. (2017). Lisans öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 469-479.
14. Sönmez, D. (2019). Fen bilimleri ve sınıf öğretmeni adaylarının çevre etiği farkındalıklarının farklı değişkenlerce incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 239-248.
15. Kandemir, N., Pekdoğan, S., Kandemir, Ş. (2017). Examination of the effect of the environmental education application on the environmental attitudes of prospective pre-service pre-school teachers. *European Journal Of Education Studies*, 3(6), 728-740.
16. Soğukpınar, R., Karışan, D. (2019). Ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53, 583-606. doi: 10.21764/mauefd.580804.

17. Güven, E., Aydoğdu, M. (2012). Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*, 1(2), 185-202.
18. Saka, M. (2016). Öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımlarının yordayıcısı olarak eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 3(16):100-115.
doi:http://dx.doi.org/10.19126/suje.220185.
19. Polivka, B.J., Chaudry, R. V., Crawford, J.M. (2012). Public health nurses' knowledge and attitudes regarding climate change. *Environ Health Perspect*, 120(3), 321-5.doi: 10.1289/ehp.1104025.
20. Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sos Bilim Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.
21. Güven, E. (2013). Çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının tutumlarının belirlenmesi. *GEFAD / GÜJGEF*, 33(2), 411-430.
22. Özer, N., Keleş, Ö. (2016). Çevre etiği farkındalık ölçeği geliştirme çalışması. *Fen Eğitimi ve Araştırmaları Derneği Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 4(1), 36-72.
23. Işıldar, Y.G. (2008). Meslek yüksek okulları boyutunda "çevre eğitimi"nin çevreci yaklaşımlar ve davranışlar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 759-778.
24. Şenyurt, A., Temel, B.A., Özkahraman, Ş. (2011). Üniversite öğrencilerinin çevresel konulara duyarlılıklarının incelenmesi. *S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 8-15.
25. Birden, B. (2016). Çevre Etiğinde Bireyin Ahlaki Sorumluluğuna Kısa Bir Bakış. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 3(1), 4-14.
26. Görmüş, S. (2019). Environmental literacy: an assessment and evaluation on the students of landscape architecture in Turkey. *Journal Of Education And Future*, 15, 105-117.
27. Ek, H.N., Kılıç, N., Ögdüm, P., Düzgün, G., Şeker, S. (2009). Adnan Menderes Üniversitesinin farklı akademik alanlarında öğrenim gören ilk ve son sınıf öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları ve duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 125-136.
28. Domka, L. (2004). Environmental education at pre-school. *International research in geographical and environmental education*, 13(3), 258-263.
29. Tunç, G. (2015). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımları ile sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
30. Özdemir, A., Yapıcı, E. (2010). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık ve İlgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi*, 1, 48-56.
31. Tombul, F. (2006). Türkiye'de Çevre İçin Eğitime Verilen Önem. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi; Ankara.
32. Ahi, B., Özsoy, S. (2015). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumları: cinsiyet ve mesleki kadem faktörü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 31-56.
33. Álvarez-Nieto, C., López-Medina, I.M., Abad, M.L., Grande-Gascón, M.L., Álvarez-García, C. (2017). Curriculum nurse and strategies training on environmental sustainability and climate change. *Enferm Glob*, 16(3), 665-78.
34. Yeşilyurt, S., Gül, Ş., Demir, Y. (2013). Biyoloji öğretmen adaylarının çevre bilinci ve çevresel duyarlılığı: Ölçek geliştirme çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 38-54
35. Aslan, O., Sağır, Ş.U., Cansaran, A. (2008). Çevre tutum ölçeği uyarlanması ve ilköğretim öğrencilerinin çevre tutumlarının belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(25):283-95.
36. Buhan, B. (2006). Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.